

8. Мочалов О.Д. К анализу форм керамики первой половины среднего бронзового века лесостепного Заволжья. URL: <https://www.alabin.ru/biblioteka/104.pdf>

УДК 930:323.1(477):355.01."2014/2022"

Новікова С. В., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та археології МДУ

МЕТОДИ ЗНИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Протягом всього часу після проголошення незалежності українці як нація залишалися у зоні ризику через сторонній вплив та постійні маніпуляції з боку Російської Федерації, метою яких був підрив суверенітету України. Особливо чітко це стало зрозумілим після окупації російською армією Криму та подій сумнозвісної «русской весны» 2014 р. і початку воєнних дій у Донецькій та Луганській областях. Нажаль, попри ці загрозові сигнали, відсутність в українському суспільстві однастайності у питанні ідентичності створювала підґрунтя для інформаційних атак північно-східного сусіда. І Україна не завжди ефективно та системно протидіяла цим атакам, внаслідок чого у граничних з РФ областях у доволі значного відсотка населення зберігалися проросійські і відверто антиукраїнські настрої, які постійно підживлювалися російською пропагандою через усі доступні медійні ресурси.

Агресивна інформаційна війна з вживанням слоганів про «колиску трьох братніх народів», державу, яка не відбулась, радянського громадянина і «руський мир» була спрямована на розмиття кордонів всього українського. 24 лютого 2022 року усі ці процеси завершилися відкритою повномасштабною військовою агресією. Вона остаточно розвіяла міфи російської офіційної риторики про «братство» і довела всьому світу, що росіяни у «кращих» традиціях своєї імперської політики намагаються знищити український народ, нашу самобутність та позбавити нас права на самостійний розвиток.

Крім інформаційної війни одними з найбільш дієвих інструментів нищення українства на окупованих РФ територіях стала політика русифікації в освіті та культурі, яку освітній омбудсмен України кваліфікував як освітній геноцид українського народу. Він здійснюється через заборону спілкуватися українською, навчатися за українськими освітніми програмами, вивчати не спотворену російською пропагандою історію, читати українські книжки. Механізми та методи цієї політики були напрацьовані на окупованих територіях Криму, Донеччини та Луганщини і проявилися у заходах, спрямованих на інтеграцію дітей та молоді до російського ідеологічного, історичного та культурного простору, а також на ізоляцію населення окупованих територій від інформаційного, освітнього та культурного простору України, на унеможливлення відновлення української ідентичності.

З 2014 р. окупаційна влада Криму і так званої «ЛДНР» за завданням керівництва РФ прискореними темпами відтворила систему патріотичного

виховання РФ та впровадила російську ідейно-змістову та методологічну основу в освітній процес. Від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну окупований Крим став базою для підготовки та подальшої реалізації окупаційної політики на окупованих територіях Донецької, Запорізької та Херсонської областей у сфері освіти, культури та молодіжної політики. Також через Крим і вже безпосередньо території самої РФ забезпечується перекваліфікація освітніх кадрів відповідно до російських навчальних освітніх програм (наприклад, за тиждень до контрнаступу ЗСУ вчителів із Харківської області вивезли на курси до Курської області, з Маріуполя – до Ростова-на-Дону). З Криму та «ЛДНР» відбувається завезення так званими «волонтерськими» організаціями російських книжок та підручників до бібліотек навчальних закладів на окупованих територіях. Ця політика реалізується за безпосередньою участю представників усіх рівнів влади, силових структур РФ, освітніх та культурних установ, представників УПЦ МП.

На окупованих РФ територіях відбувається знищення української освітньої системи, ліквідація навчання українською. Вивчення української мови в окупованому Маріуполі, наприклад, можливе лише за заявою батьків. Не менш небезпечним є обов'язкове впровадження російських стандартів у викладання історії на окупованих територіях. Ці стандарти спираються на концепцію викладання навчального курсу «История отечества», переповнену догмами та пропагандистськими міфами. Ідеологічний тиск на дітей та молодь шкільного віку також чиниться через впровадження у навчальний процес уроків під назвою «Розмови про важливе», під час яких просуваються російські пропагандистські наративи про цілі так званої СВО, а також спрямовані на підтримку політики путінського режиму та дій збройних сил РФ. Будь-які згадки про Україну заборонені. Підручники з історії України, української мови та української літератури спалюються, з бібліотек вилучається українська історична та художня література. Викладання здійснюється виключно російською мовою.

Частина педагогів виїхали з окупованих територій, частина свідомо звільняються, щоб не співпрацювати з ворогом. Відомі випадки, коли окупанти вривалися до будинків та здійснювали допити керівників закладів освіти, вчителів, звинувачували їх у застосуванні української мови, націоналізмі, у пропаганді «неправдивої» історії, є випадки викрадення, застосування тортур. Через це на тимчасово окупованих територіях утворюється брак вчителів, і до освітнього процесу окупанти намагаються залучати осіб, які не мають педагогічної освіти та досвіду. З весни 2022 р. з території РФ завозять так званий «педагогічний десант», працевлаштовують учителів з віддалених російських регіонів. Але, на жаль, існує і багато прикладів, коли освітяни добровільно стають колаборантами. Найбільша кількість таких шанувальників «русского мира» виявилася у школах та інших навчальних закладах, закладах культури Маріуполя та навколишніх населених пунктів. Майже щодня на каналі «Маріуполь. Спротив» та інших інформаційних ресурсах з'являються свідчення, в яких зафіксовано факт колаборації саме вчителів історії та української мови багатьох шкіл міста та інших окупованих територій Донецької області.

Масштабним і небезпечним злочином РФ на окупованих територіях є також тотальна мілітаризація освіти, яка є порушенням норм Конвенції ООН про права дитини та інших норм міжнародного гуманітарного права. Ця мілітаризація здійснюється через діяльність молодіжних мілітарних організацій типу

«Юнармія», які не лише сприяють пропаганді служби у силових структурах РФ, але й розповсюдженню антиукраїнських ідей та настроїв серед молоді. Неповнолітніх та молодь масово залучено до пропагандистських заходів РФ на окупованих територіях, проводять т. зв. «військово-патріотичні» збори та вишкіл.

Через інтернет та соціальні мережі здійснюється психологічний тиск та залякування населення на окупованих територіях. Так, будь-які прояви проукраїнської позиції жорстоко переслідуються і подаються як прояви нацизму, тероризму та екстремізму, які за російською пропагандою та панівною ідеологією ототожнені з українською державністю, історією та ідентичністю.

Ще одним засобом окупаційної політики є систематичне вивезення дітей з українських територій, окупованих після 24 лютого 2022 р., до РФ та окупованого Криму. Ці депортації відбуваються під виглядом евакуації з зони бойових дій, а також відпочинку і оздоровлення. Такі діти зазнають підвищеного ідеологічного та психологічного тиску, спрямованого на знищення їхньої української ідентичності.

У квітні 2022 р. Верховна Рада України визнала дії Збройних сил російської федерації, її політичного і військового керівництва, під час останньої фази збройної агресії, розпочатої проти України 24 лютого 2022 року, геноцидом українського народу і звернулася до ООН, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, урядів та парламентів іноземних держав щодо визнання вчинення російською федерацією геноциду Українського народу, а також злочинів проти людяності та воєнних злочинів на території України.

Література:

1. Бондарчук А. ОКУПОВАНИ. Росізація української освіти на тимчасово окупованих територіях. Орвеллівські мотиви. *ZN,UA*. 27 вересня 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/okupovani-rosijska-ukrajinska-osvita-na-timchasovo-okupovanikh-teritorijakh.html>

2. Грицак Я. Українська ідентичність. *Критика*. 2016. Вип. 3–4 (221–222). URL: <https://krytyka.com/ua/articles/ukrayinska-identychnist>

3. Знищення національної ідентичності неповнолітніх дітей і молоді в Криму як акт геноциду РФ в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 11.11.2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentarij-ekspertiv/znyshchennya-natsionalnoyi-identychnosti-nepovnolitnikh-ditey-i-molodi-v>

4. Клочко Н. Русифікація освіти на Харківщині: оприлюднено секретні документи окупантів. *Главком*. 8 листопада 2022. URL: <https://glavcom.ua/country/science/rusifikatsija-osviti-na-kharkivshchini-opriljudneno-sekretni-dokumenty-okupantiv-887747.html>

5. Кремін Т. Стійкість української ідентичності та війна. *LB.UA*. Дорослий погляд на світ. 2 вересня 2022. URL: https://lb.ua/blog/taras_kremin/528197_styikist_ukrainskoi_identichnosti.html

6. Ткаченко О. Чому українці мають усвідомити важливість національної ідентичності. *Українська правда*. 22 лютого 2021. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/02/22/244016/>

7. Освітній геноцид – складова російського геноциду українського народу.

УДК 908 (477.62-2Мар)

Романцов В. М., д.і.н., професор, завідувач кафедри історії та археології

ПРОБЛЕМА ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ М. МАРІУПОЛЯ

Розпочата у 2014 р. путінським злочинним диктаторським режимом війна проти України гостро поставила питання про переосмислення українцями своєї історико-культурної спадщини, яка протягом майже 370 років спотворювалася московською, імперською, більшовицько-комуністичною, а в пострадянський час – кремлівською неоімперською владою. Той період в історії України, який почався в середині XVII ст. під московським пануванням, Михайло Драгоманов назвав «пропащим часом» [6]. Багато десятиліть російська імперська, радянська історична політика була спрямована на знищення всього українського в історії та культурі.

Потужна комуністична пропаганда та її кремлівська наступниця всіляко намагалася стерти з історичної пам'яті українців Київську Русь як нерозривну частку нашої історії, замовчували українське козацтво та державу Гетьманщину, Конституцію прав і вольностей Війська Запорозького, фальсифікували діяльність українських гетьманів-державників Богдана Хмельницького, Івана Виговського, Петра Дорошенка, Івана Мазепи, Пилипа Орлика, намагалися витравити Українську революцію 1917 – 1921 рр., обстрілювали борців за незалежність України XX ст., називали їх злочинцями, бандитами, заперечували злочини Голодомору та дії імперських спецслужб СРСР та РФ – ОДПУ, НКВС, МДБ, КДБ, ФСБ.

Для одурманювання людей багато десятиліть використовували величезні фінансові ресурси, різноманітні інформаційні засоби, вплив освітніх установ, дитячих та юнацьких організацій ідеологічного спрямування, масові пропагандистські кампанії, пускали в хід лженаукові історичні міфи [3].

Попри всі зусилля, зробити повністю це не змогли, хоча великою мірою деформували історичну пам'ять багатьох українців. Нинішні російські загарбники не лише продовжують злочинні дії своїх попередників, фактично здійснюють тотальне руйнування українських історичних та культурних пам'яток в окупованих містах та селах, щоб позбавити наших нащадків історичної пам'яті.

Це питання потребує висвітлення як у загальнодержавному, так і в регіональному аспектах. Різні аспекти переосмислення історико-культурної спадщини аналізують українські науковці: В. Брехуненко [3], В. В'ятрович [4], П. Гай-Нижник [1], В. Гриневич [5] та ін. Свої особливості має культурно-історична спадщина українців у Північному Приазов'ї, зокрема, у Маріуполі. Це – одне з найдавніших у цьому регіоні, поліетнічне за складом населення місто, розташоване на українсько-російському кордоні, важливий індустріальний, культурний та адміністративний центр краю.

Перша чверть століття незалежності України у Маріуполі та Приазов'ї, як і загалом на Донеччині, значною мірою зберігалися радянські та російські історико-культурні впливи, були поширені історичні міфи про один «русский